

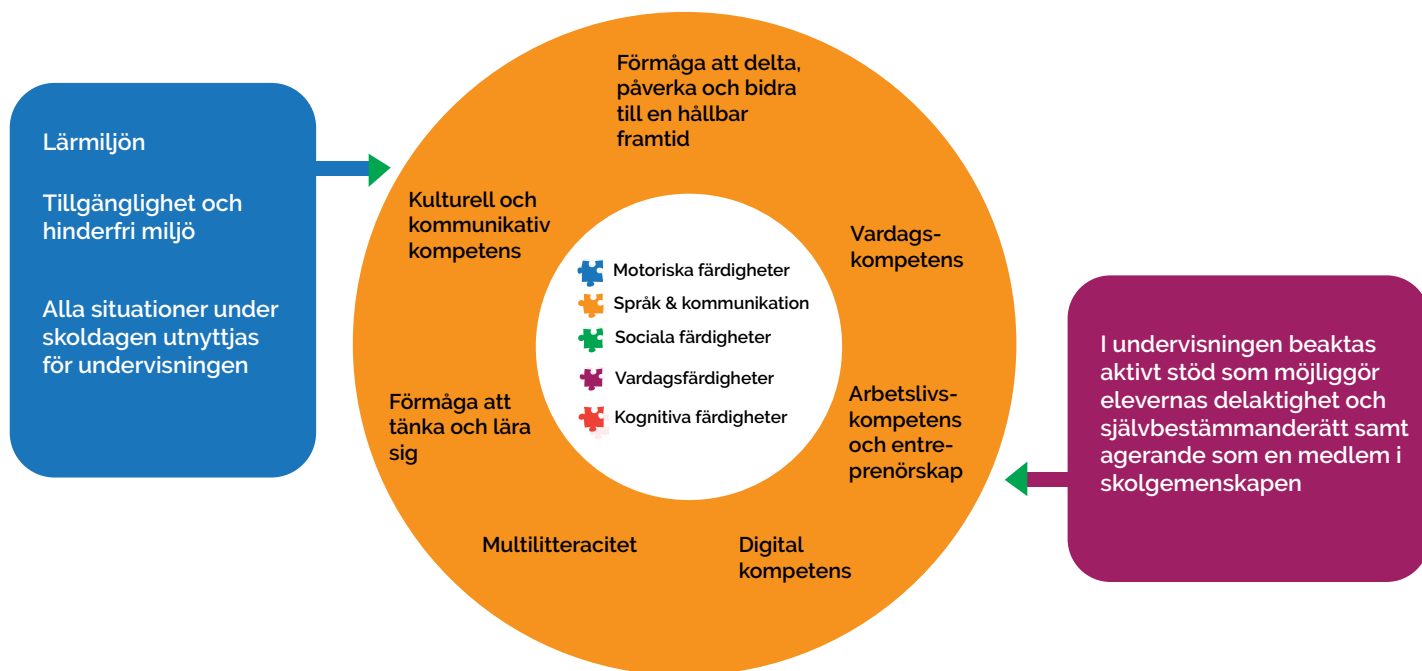
PUSSELMODELLEN

Stödmaterial för
undervisning som
ordnas enligt
verksamhetsområden

Inledning

Målet med undervisning som ordnas enligt verksamhetsområden är att stödja och stärka elevens funktionsförmåga och att ge kunskap och färdigheter som möjliggör ett så självständigt liv som möjligt. I undervisning som ordnas enligt verksamhetsområden ser man till att aktivt stödja elevernas delaktighet och självbestämmanderätt så att de kan vara aktiva medlemmar i sin skolgemenskap. Pusselmodellens stödmaterial har uppdaterats så att det motsvarar den förnyade lagstiftningen om grundläggande utbildning (1090/2024) och grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (2025). I modellen har man också utnyttjat den internationella klassificeringen av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF 2004) samt innehållet i de olika områdena för mångsidig kompetens i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (2025).

Valteri skapade Pusselmodellen för att hjälpa lärare att hitta bitarna som skapar en bild av elevens framtid utgående från elevens funktionsförmåga. Stödmaterialen är till hjälp då man går igenom elevens nuvarande funktionsförmåga och sätter upp lämpliga mål för lärande och habilitering som stöd för lärandet. Målen ska hjälpa eleven att leva ett så självständigt liv som möjligt i olika verksamhetsmiljöer nu och i framtiden. Sektorsövergripande samarbete behövs både för att stärka elevens funktionsförmåga och för att skapa en lämplig lärmiljö. Pusselmodellen stöder den sektorsövergripande diskussionen om elevens lärande och skolgång. Vi hoppas att Pusselmodellen aktivt tas i bruk som komplement till grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen.

Figur 1. PPT-presentation Luomalahti & Lång.

Elevers funktionsförmåga utgör grunden för lärandet

Vid utarbetandet av elevspecifika mål beaktas elevens individuella behov, styrkor och motivation samt stöd och stärkande av funktionsförmågan. Man behöver känna till elevens nuvarande (aktuella) funktionsförmåga eftersom den utgör grunden för lärandet. Pusselmodellen är lärarens stödmaterial för observation av elevens funktionsförmåga. Läraren kan utifrån Pusselmodellen utarbeta mål som stöder och stärker funktionsförmågan. Elevers funktionsförmåga formas under den grundläggande utbildningen. För att observera funktionsförmågan och skapa en helhetsbild behövs samarbete mellan elev, vårdnadshavare, undervisning och en multiprofessionell habilitering.

Elevers funktionsförmåga är som pusslets kantbitar; båda ger riktning, ramar och form för bilden som skapas. Vad är realistiskt och meningsfullt för eleven? Vilka färdigheter och funktioner har eleven redan? Hurdant stöd behöver eleven för sitt lärande och sin skolgång? Vilka färdigheter och funktioner önskas för eleven i framtiden?

En svår skada, sjukdom och/eller funktionsnedsättning leder till att elevens funktionsförmåga kan variera från en stund till en annan, eller påverkas av till exempel energinivån, måendet eller omgivningen. Funktionsförmågan och stödbehovet är olika i olika miljöer. I Pusselmodellens kolumn för funktionsförmågan har man strävat efter att beakta elevernas olika utgångspunkter för lärande, upprätthållande av färdigheter och strävan efter nya kunskaper och färdigheter.

Elevers elevspecifika mål

De mål som ställs upp för eleven ska vara möjliga att uppnå, realistiska och meningsfulla för eleven. Målen ställs upp så att eleven kan visa sitt kunnande och observera sin utveckling. Med utveckling av färdigheter avses elevens framsteg i sina färdigheter och sitt beteende, minskat eller förändrat behov av handledning samt lärande av nya färdigheter. Mål som utarbetats i rätt tid och som utgår från elevens aktuella funktionsförmåga ger eleven möjlighet att öva och lära sig färdigheter eller funktioner som är viktiga för hen.

På samma sätt som när man lägger pussel hittar en del bitar sin plats snabbt, medan andra bitar kräver mer tid och samarbete för att hitta rätt. En elev som studerar enligt verksamhetsområden drar nytta av mål som stärks på alla delområden i hans liv. Målen som ställs upp är kopplade till elevens styrkor och färdigheter eller områden som ännu behöver stöd och övning. Ett mål som ställts upp för eleven kan också passa in på flera verksamhetsområden. Ibland kan samma mål utnyttjas i målen för flera verksamhetsområden med beaktande av att elevens behov av hjälp och handledning förändras i olika verksamhetsmiljöer.

Elevers mål ställs upp utgående från vilka färdigheter som just nu är aktuella, relevanta eller motiverande för eleven att lära sig. Skoldagarna byggs upp som meningsfulla helheter för eleven. I studier enligt verksamhetsområden utnyttjas alla vardagliga situationer, till exempel uppgiftslektioner, dagliga rutinsysslor, utfärder och temadagar. Man ser till att eleven har möjlighet att öva och utföra de innehåll som ställs upp i målen.

Stödets definition

Ibland känns pusslet utmanande. Ofta hjälper det att man ser på pusslet "med nya ögon" – tillsammans. Genom sektorsövergripande samarbete kan man bättre stärka och stödja funktionsförmågan hos elever som studerar enligt verksamhetsområden. Pusselmodellen innehåller stödmaterial som kan användas som stöd för den sektorsövergripande diskussionen om elevens lärande och skolgång.

Elevens kompetens och lärande kan stärkas när hen får stöd eller handledning av en vuxen för de uppställda målen. När man tar med assistans, handledning och lärmiljö i som aspekter i målarbetet, blir målen tydligare och även enklare att uppnå i skolvardagen. Till exempel kan elevens mål vara att under den grundläggande utbildningens gång lära sig att klä på sig självständigt, och därifrån härleds som första biten att eleven klär på sig med fysiskt och verbalt stöd av en vuxen. Elevens mål för höstterminen kan till exempel vara "lära sig att sätta mössan/kepsen på huvudet med hjälp av bildstöd", men målet för läsåret är att helt självständigt ta på sig mössan eller kepsen. Pusselmodellens tabell Metoder för assistans, handledning och anpassning av lärmiljön är till hjälp när målet skrivs ner.

TABELL 1. Metoder för assistans, handledning och anpassning av lärmiljön

Stöd som getts	Exempel
Verbalt stöd	Tydliga anvisningar, uppmuntran, preciserande frågor och påminnelser om hur aktiviteten eller uppgiften framskrider
Visuellt stöd	Bildsymboler och sociala bildberättelser
Modellering	En vuxen visar modell för hur eleven ska gå till väga i situationen
Fysiska markörer	Gester, pekande, beröring eller något annat fysiskt tecken som markerar åt eleven att inleda, fortsätta eller avsluta en aktivitet eller uppgift
Fysiskt stöd	Stöd för rörligheten t.ex. genom att hålla handen, stöd för övergångssituationer, stöd för användningen av hjälpmedel Fysiskt stöd som beaktar en sensorisk skada, stöd för att känna Stöd för användningen av hjälpmedel, måltidshjälp Stöd för motoriska övningar t.ex. i lekar, spel, simning och stretching Vid behov tryggas elevens säkerhet
Struktur	Tydliga anvisningar, tidtabeller (dagordning, först-sedan) och rutiner för att gestalta dagens gång och uppgifternas struktur
Bearbetning av lärmiljön	Lösningar för tillgänglighet, möbler, ljudvärld och sinnessvänlighet
Stöd med hjälp av hjälpmedel	Hjälpmedel som erhållits med stöd av 31 § i lagen om grundläggande utbildning Hjälpmedel för medicinsk rehabilitering

Bedömning

Syftet med bedömningen är att handleda och sporra eleven i studierna och att utveckla elevens förutsättningar för självbedömning (formativ bedömning) samt definiera hur eleven uppnått målen som ställts upp (summativ bedömning). I den grundläggande utbildningen fokuserar bedömningen på lärande, kunnande, arbete och uppförande. För en elev som studerar enligt verksamhetsområden bedöms lärandet, kunnandet och arbetet enligt verksamhetsområde. I undervisning som ordnas enligt verksamhetsområden bedöms elevens prestationer i förhållande till de mål som ställts upp i planen för hur det elevspecifika stödet ska genomföras. Därför är formuleringen av målen i planen för elevspecifikt stöd viktig, på samma sätt det är viktigt att lägga pusslets pusselbitar på rätt sätt. När man då målet ställs upp fokuserar på lärande eller kunnande, eller ibland stödjande av funktionsförmågan, är det lättare att bedöma målet under och i slutet av läsåret. Ett tydligt formulerat mål för lärandet underlättar också bedömningen. Till exempel är en godkänd prestation av målet "lära sig sätta mössan/kepsen på huvudet med hjälp av bildstöd" att ta på sig mössan i en viss situation. Eleven märker också att prestationen har lyckats genom responsen från den vuxna (formativ bedömning).

Bedömningen av en elev som studerar enligt verksamhetsområden grundar sig på de mål som ställts upp i planen för hur det elevspecifika stödet ska genomföras, och för varje verksamhetsområde ges en verbal bedömning (summativ bedömning). Uppförandet bedöms separat. I läsårsbetyget bedöms målen för varje verksamhetsområde summativt enligt bedömningskriterierna i den lokala läroplanen.

Undervisningens innehåll, pedagogiska lösningar och utnyttjande av hjälpmedel – Valteri som stöd

I planen för hur det elevspecifika stödet ska genomföras antecknas förutom undervisningens innehåll och mål även hur olika kommunikationssätt och hjälpmedel ska användas i olika situationer under skoldagen och under olika evenemang. Därtill beskrivs de pedagogiska lösningarna på ett så konkret sätt som möjligt.

Valteri kan stärka organiseringen och genomförandet av undervisning enligt verksamhetsområde bl.a. genom handledningsbesök, konsultationer och ortbildningar. Målet för ett handledningsbesök kan till exempel vara att stödja elevens kommunikation och interaktion, bedöma elevens funktionella syn eller frågor i anslutning till pedagogiska lösningar för undervisning enligt verksamhetsområde. Handledningsbesöket kan gälla antingen hela undervisningsgruppen eller en specifik elev, och vid behov har den handledande läraren till exempel en habiliterare eller handledare som sektorsövergripande arbetspar.

Man kan också beställa konsultation och handledning på distans: vid temakonsultation (45 min) eller sakkunnigkonsultation (3 x 45 min) erbjuds stöd och anvisningar på allmän nivå om undervisning som ordnas enligt verksamhetsområden. Under tema- eller sakkunnigkonsultationen diskuteras frågor som gäller undervisning som ordnas enligt verksamhetsområden, till exempel hur man kan utnyttja Pusselmodellen eller hur man ska beakta en elev som studerar enligt verksamhetsområden när gruppens övriga elever studerar enligt läroämne. Under temakonsultationen kan man också handleda kring förvaltningsbeslut som gäller undervisning som ordnas enligt verksamhetsområden.

Valteri utbildar också: en fortbildning som skapats utifrån era behov och önskemål ger personalen precist stöd för hur man genomför god pedagogisk undervisning som stärker elevens funktionsförmåga. Det är också möjligt att beställa konsultation eller fortbildning från Valteri om att ta i bruk Pusselmodellen och utnyttja modellens avgiftsbelagda tilläggsmaterial som stöd för undervisningen.

Så här använder du Pusselmodellen för att observera elevens funktionsförmåga

De olika verksamhetsområdena är motoriska färdigheter, språk och kommunikation, sociala färdigheter, färdigheter i dagliga rutiner och kognitiva färdigheter. Verksamhetsområdena kan innehålla mål och innehåll för ett enskilt läroämne samt i tillämpliga delar mångsidig kompetens och sektorsövergripande helheter för lärande. I undervisning som ordnas enligt verksamhetsområden ingår elevhandledning, vid behov intensifierad personlig elevhandledning i årskurserna 8–9 och praktisk arbetslivsintroduktion i årskurserna 7–9 om det är lämpligt med tanke på elevens funktionsförmåga och om det ligger i elevens intresse. I undervisning som ordnas enligt verksamhetsområden är elevens antal årsvekotimmar detsamma som antalet årsvekotimmar för en elev som studerar enligt läroämne på motsvarande årskurs.

De elevspecifika målen och centrala innehållen för en elev som deltar i undervisning som ordnas enligt verksamhetsområden samt bedömning av framstegen beskrivs i planen för hur det elevspecifika stödet ska genomföras för varje verksamhetsområde. Målen för de olika verksamhetsområdena, undervisningens innehåll och genomförandet av det elevspecifika stödet planeras i samarbete med

eleven och vårdnadshavaren. Habilitering som stöder lärandet planeras och genomförs i samarbete med experter i habilitering. Habiliteringen genomförs av habiliteringsexperter.

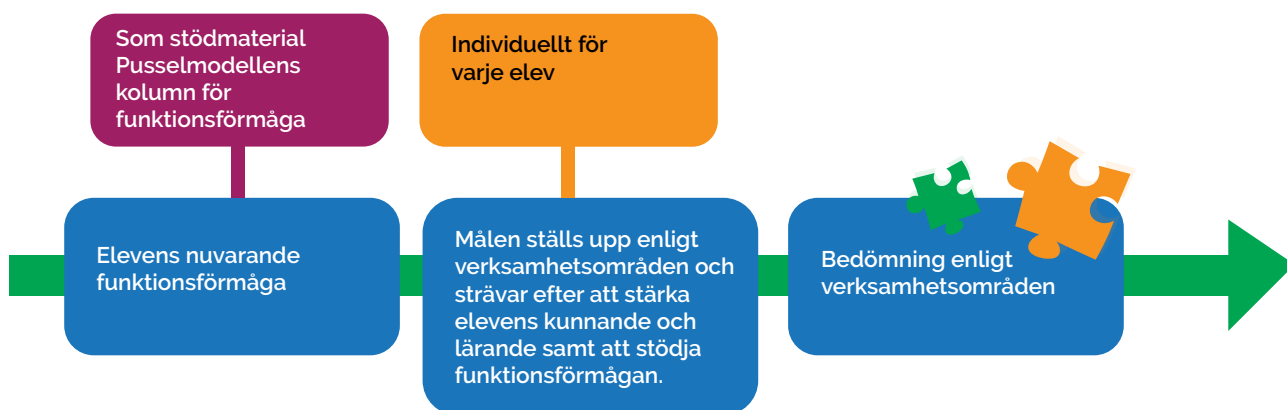
Du kan bekanta dig med verksamhetsområdenas mål och undervisningens innehåll i kapitel 5.4.1 Undervisning enligt verksamhetsområde i Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (2025).

Pusselmodellens tabeller innehåller stödmaterial för observation av elevens funktionsförmåga inom de olika verksamhetsområdena. **Kolumnen Funktionsförmåga** är avsedd som stöd för observation av elevens nuvarande funktionsförmåga: vad kan eleven redan, vad kunde vara följande färdighet/aktivitet som ska övas? När man har en bild av elevens nuvarande funktionsförmåga, behov av stöd för lärande och skolgång och behövliga hjälpmedel kan man ställa upp lärandemål som är meningsfulla och motiverande för eleven.

Pusselmodellens **kolumn Exempel på mål** ger genom några exempel en bild av hurdana mål som kan utarbetas för att stödja och stärka funktionsförmågan samt för att lära ut en ny färdighet eller funktion. Målen utarbetas så att de är realistiskt nåbara för eleverna, och syftet är att stärka elevens kompetens och lärande. Ett tydligt mål stöder elevens lärande i skolvardagen och underlättar bedömningen. Det är viktigt att eleven vet varför man övar på en färdighet eller aktivitet. Väl uppställda mål stärker samarbetet med handledarna och även med habiliterarna och kan enkelt läras ut eller övas i skolvardagen. Målen är som pusselbitar som så småningom formar en helhetsbild.

Syftet med Pusselmodellen är inte att ge färdiga mål bland vilka man plockar ut mål för eleven. Det är viktigt att den färdighet eller kunnandet som eleven eftersträvar specificeras enligt elevens situation. För varje elev ska man genom gemensamma funderingar välja de individuella mål som bäst stöder elevens lärande och funktionsförmåga samt en lämplig tidpunkt, ett lämpligt sätt och lämpliga material för att öva på varje mål.

I samma klass kan det finnas en elev som över på tidiga färdigheter inom ett eller flera verksamhetsområden, en annan som endast kan delta stundvis i undervisningen och en tredje som delvis studerar innehåll som härletts från läroämnena. Läraren har alltså lika många pussel att lägga som det finns elever som studerar enligt verksamhetsområdena i klassen. Vart och ett av dessa pussel skapar under den grundläggande utbildningen en unik bild utgående från elevens styrkor, motivation och funktionsförmåga.

Grovmotoriska Färdigheter

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Hålla och byta ställning	
Kontroll över huvudets ställning och dess rörelser	Eleven kan lyfta huvudet när hen vill titta på en bild eller ett föremål som intresserar hen.
Liggande på rygg	
Vända sig på sidan och hålla sig på sidan	Eleven hålls på sidan utan stöd en liten stund t.ex. vid påklädning.
Ligga på mage	
Vända sig från ryggliggande till mage och tvärtom	Eleven kan vända från ryggliggande till mage och från mage till ryggliggande med lätt fysisk hjälp.
Stiga upp i krypställning och hålla sig där	
Att sitta	
Sitta upp och förflytta sig från sittande till liggande ställning	
Sitta på olika underlag T.ex. att sitta på golvet, en bänk, en stol eller en boll	Eleven kan sitta på en bänk utan stöd till exempel när hen tar på sig skorna.
Olika sittställningar T.ex. helsittande och korssittande, sidosittande	
Förflyttning från sittande till stående och från stående till sittande ställning	
Stå upp från sittande	Eleven kan stiga upp när hen förflyttar sig från rullstolen till arbetsstolen med hjälp av fysisk handledning under hela förflyttningen.
Sitta ner på olika platser T.ex. på sängkanten, en stol, toalettstolen och i bilen	
Stiga upp och stå	
Stiga upp på olika sätt T.ex. knästående och huksittande	Eleven kan själv stiga upp från golvet till stående ställning via huksittande.
Stillastående	

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Gå självständigt eller med hjälpmedel	
Gå framåt och bakåt, i sidled	
Gå olika långa sträckor och på olika underlag.	Eleven går från skolan till det lokala biblioteket (1 km) med en vilopaus halvvägs.
Gå i trappor	
Väja för hinder gående	
Övrig förflyttning	
Förflyttning med hjälpmedel T.ex. att rulla med rullstol eller köra med elrullstol	Eleven rullar med rullstolen med två händer från klassen till matsalen med kortvarigt fysiskt stöd.
Röra sig i olika positioner T.ex. kravla, krypa, björngång, klättra, hoppa, springa	
Balans	
Upprätthålla balansen i sittande och stående ställning	
Upprätthålla balansen i rörelsen T.ex. när hen går, springer, vältrar sig, snurrar, gungar	Eleven kan med lätt fysiskt stöd upprätthålla balansen vid dans till olika slag av musik.
Röra sig tryggt i omgivningen T.ex. på olika underlag och i terrängen	
Grenfärdigheter i gymnastik	
Rörelse som möjliggör lekar och användning av lekredskap	Eleven kan spela brännboll med kort fysisk handledning i att kasta bollen.
Rörelse som möjliggör lagspel och användning av redskap	
Rörelse som möjliggör grenträning och användning av redskap T.ex. skridskoåkning, skidåkning, bollspel, simning	Eleven kan åka skridskor själv med hjälp av en skridskokälke.
Fysisk aktivitet och återhämtning	
Aktiv verksamhet och utveckling av muskelstyrkan T.ex. fysisk aktivitet, träning av muskelstyrka och uthållighet	Eleven uttrycker när hen inte längre orkar stå (identifiering av fysisk trötthet).
Återhämtning och vila T.ex. stöd för avslappning och ork	

Visuospatiala färdigheter

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Kroppskännedom och kroppsuppfattning	
Vänja sig vid beröring, annan sinnesstimulans och rörelse från en annan människa	
Gestalta den egna kroppen och olika kroppsdelar. T.ex. genom en annan människas beröring, identifiera egna kroppsdelar	Eleven kan uttrycka följande kroppsdelar med hjälp av ett beröringstips: huvud, knän, händer, mage.
Gestaltning av den egna kroppens och olika kroppsdelars rörelser	
Gestaltning av sin egen kropp i förhållande till utrymmet T.ex. hur stor den egna kroppen är i förhållande till omgivningen	
Balans och kroppskontroll	
Utföra rörelser kontrollerat och noggrant upprätthålla balansen och anpassa sig till omgivningens krav T.ex. att identifiera en bra arbetsställning för sig själv och vid behov korrigera ställningen, sätta sig i rörelse, stanna, byta riktning	Eleven kan korrigera sin sittställning på en stol med hjälp av en verbal påminnelse och vid behov en påminnande beröring.

Finmotoriska färdigheter

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Att använda händerna	
Handens grundrörelser T.ex. sträcka, skuffa, dra, kasta, gripa, ta stöd med händerna	Eleven kan ta sin mössa från klädhängaren när hen får kortvarig fysisk handledning i att gripa tag i den.
Hantera föremål med händerna T.ex. känna på, gripa, lösgöra, plocka upp, flytta ett föremål från en hand till en annan.	
Lyfta och bära ett föremål T.ex. lyft med en eller två händer, flytta från en plats till en annan med en eller två händer	Eleven kan bära en bricka med båda händerna när hen får fysisk handledning.

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Använda händerna oftare och på mångsidigare sätt	
<p>Grundläggande färdigheter i att använda händerna</p> <p>t.ex. etablerad höger- eller vänsterhänthet, användning av två händer, lämpligt anpassad styrka för användning av händerna</p>	
<p>Samarbete mellan händer och sinnen</p> <p>T.ex. samarbete mellan ögon och händer</p>	
<p>Arbete med redskap</p> <p>T.ex. ändamålsenlig användning av arbetsredskap och hjälpmedel vid användning av penna, pyssel, handarbete och dagliga sysslor</p>	Eleven kan göra en luftmaska med hjälp av bildstöd.

Att kommunicera

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Behov av uttryck och möten	
Reaktioner på någon annans närvaro T.ex. observation, ljud, miner	Eleven reagerar på en annan persons närvaro när hen hör sitt namn på nära håll.
Skapa kontakt T.ex. att ta ögonkontakt, beröra, söka sig till någon annans sällskap	Eleven kan med visuellt stöd röra vid en vuxen vars uppmärksamhet hen vill ha.
Delad uppmärksamhet och social interaktion	
Upptäcka, dela och upprätthålla ett gemensamt intresse	Eleven fäster uppmärksamhet vid det som kompisens visar när en vuxen stöder med fysiska och visuella tips.
Rikta kommunikationen till en partner	
Ta initiativ med stöd eller självständigt	
Ömsesidighet	
Förmåga att vänta	
Förmåga att turas om	
Förmåga att inleda, fortsätta och upprätthålla interaktionen på ett sätt som lämpar sig för situationen	Eleven kan föra en kort diskussion självständigt med hjälp av färdiga meddelanden i kommunikationshjälpmedlet (ställer en fråga, lyssnar på svaret, svarar själv) i ett ämne som intresserar hen.

Förstå tal och språk

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Förstå icke-språkliga meddelanden	
Förmåga att förstå miner, gester, kroppsspråk och tonfall	
Begrepps- och ordförråd, språkstruktur	
Förstå grundläggande begrepp och vokabulären som ingår i elevens livsmiljö	
Förstå satsstrukturer och böjda ord T.ex. skillnaden mellan tidsformer och böjningsformer samt mellan grund- och förbudsfraser	Eleven kan skilja mellan en positiv och negativ mening med bildstöd när budskapet berör en vardaglig situation som är bekant.
Förstå frågor och instruktioner	Eleven visar genom sitt agerande att hen förstår betydelsen av frågeordet "var" i en kort mening när man i samband med frågeordet visar motsvarande bildsymbol.

Användning av kommunikationsmetoder och språkfärdigheter

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Att uttrycka icke-språkliga meddelanden	
Att uttrycka tillstånd genom ljud, kroppsställningar och rörelser	
Uppmärksamhet och turordning genom ljud och kropps-rörelser T.ex. ansiktsuttryck, handrörelser och ställningar	Eleven kan med verbal påminnelse av handledaren ge en ljudsignal och titta på läraren när eleven vill ha turen i gruppen.
Uttryck med fotografier och teckningar	
Förstå samband och syfte	
Förstå sambandet mellan en bild och ett föremål eller en sak	
Ja/nej-svar	
Förmåga att uttrycka att man inte har blivit förstådd	Eleven kan själv med fordrande röst och min uttrycka att hen inte blivit förstådd.
Grundläggande språkfärdigheter, språkstruktur	
Användning av grundläggande begrepp och vokabulären som ingår i elevens livsmiljö	Eleven kan i diskussioner använda begrepp som är betydelsefulla för hen själv och uttryck som passar situationen med hjälp av sitt kommunikationshjälpmedel.
Uttryck på meningsnivå som stöder förståelsen	
Hantering av olika fraser T.ex. frågefraser, förbudsfraser	
Artikulation	
Uttryck är begripliga för bekanta och främmande människor T.ex. genom att tala eller teckna	Eleven kan med tal producera ord som är bekanta för honom/henne på ett förståeligt sätt GE, MAMMA, JA.
Situationsspecifik kommunikation i vardagen	
Att namnge, begära, hälsa, svara, fråga, kommentera, berätta	Eleven hittar självständigt sina familjemedlemmar i sin kommunikationsmapp, eftersom hen kommer ihåg rutten via kategorin människor.
Artigt uttryck T.ex. tack, förlåt	
Att uttrycka känslor och behov	
Att uttrycka sin egen åsikt och vilja	Eleven kan hålla fast vid sin åsikt (byter inte tanke) även om hen inte genast blir förstådd.

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Flexibel kommunikation och utvidgat uttryck	
Att uttrycka lekfullhet och skämt	
Kommunikation i föränderliga situationer och i olika miljöer T.ex. en eller flera, bekant eller främmande, jämnårig eller vuxen som kommunikationspartner	Eleven kan självständigt uttrycka för en främmande vuxen "vänta, jag har något att säga" med sitt kommunikationshjälpmedel.
Stöd för kommunikationen med apparater och teknik	
Användning av kommunikationshjälpmedel som stöder och ersätter talet i alla kommunikationsskeden och miljöer	Eleven kan rikta blicken tillräckligt länge på en ögonstyrd dators ikon.

Förmåga att bygga upp en social gemenskap

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Delad uppmärksamhet och gemensam stund	
Att fästa uppmärksamhet vid andra människor	Eleven fäster sin uppmärksamhet (vänder huvudet, stannar upp och tittar eller reagerar på beröring) när en bekant vuxen uppmuntrar till interaktion.
Intresse för händelser i omgivningen	
Initiativ till kontakt	

Emotionella färdigheter och självregleringsfärdigheter

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Den tidiga fasen av att identifiera och reglera känslor	
Identifiering och namngivning av grundläggande känslor (glädje, sorg, rädsla, ilska, saknad, trötthet, avsky, förvirring)	Eleven kan härma de grundläggande känslor som en vuxen modellerar genom gester, miner och/eller ljud.
Söka tröst hos en vuxen	
Att uttrycka och reglera sina känslor	
Reglering av aktivitetsnivå och förmåga att lugna sig med stöd av vuxen	
Uttrycka det egna känslotillståndet på ett sätt som lämpar sig för situationen	
Att acceptera och förstå olika känslor	
Skilja mellan de egna och andras känslor	Eleven kan med ett kommunikationshjälpmedel namnge sin egen känsla och den (annorlunda) känslan som ett fotografi på en person visar.
Pröva handlingar som stöder empati	
Beteende och aktiviteter som är lämpliga för situationen.	Eleven kan reglera sitt beteende vid övergången från en rastsituation till en lugnare klassrumssituation med hjälp av en verbal påminnelse från en vuxen.

Förmåga att arbeta i grupp

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Interaktionsfärdigheter och social initiativförmåga	
Verksamhet i samma utrymme	
Hälsa på andra	Eleven kan med sitt kommunikationshjälpmedel självständigt hälsa på klasskamraterna när hen kommer till gruppen.
Förmåga att be om hjälp	Eleven kan med sitt kommunikationshjälpmedel självständigt be om hjälp ("jag behöver hjälp")
Lyssna på andra	
Ställa frågor	
Förstå gemensamma regler och gemensamt ansvar	
Förstå enkla regler	
Dela ansvaret för en liten uppgift	Eleven kan med verbalt stöd dela ut en sak till varje elev i klassen (t.ex. en ärtpåse)
Beakta andras behov (t.ex. hjälpa, dela med sig, dela utrymme)	
Samarbetsförmåga och hantering av konflikter	
Pararbete	
Grupparbete	Med fysiskt stöd deltar eleven i att ställa i ordning klassrummet i en liten grupp (4 elever)
Hålla kontakt (t.ex. meddelanden, telefon)	
Social läskunnighet (avstånd, gester)	
Delta i gemensam planering	Eleven kan med snabbt ritat strukturstöd först lyssna, sedan berätta om egna idéer, då man tillsammans samlar idéer.
Kunna med stöd av vuxen bli sams igen efter litet gräl.	
Säga förlåt	
Framföra åsiktsskillnader och meningsskiljaktigheter och besvara dem på ett lämpligt sätt	Eleven lär sig att genast be en vuxen om hjälp när det uppstår meningsskiljaktigheter med en kompis (nytt tillvägagångssätt stället för tidigare reagerande med beteende).
Inse sin egen inverkan i gruppen	

Lek- och kamratfärdigheter

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Lekens olika skeden och former	
Ensamlek eleven leker för sig själv, koncentrerar sig på sina egna sysslor	Eleven kan efter modell föra en leksaksbil fram och tillbaka
Parallell lek eleven leker bredvid en annan elev, men utan att leken har en gemensam handling eller samarbete	
Ansluta sig till leken eleven börjar visa intresse för andras lekar och försöker gå med, t.ex. genom att titta, fråga eller härma	
Gemensam lek/samarbetslek eleven har ett delat mål, ett gemensamt lek-innehåll och hen samarbetar	Eleven lär sig förstå de två reglerna i den gemensamma leken med hjälp av snabbritning.
Fri lek eleven inleder, styr och bygger upp leken själv eller tillsammans med andra utan handledning av en vuxen	
Lekens roller, regler och fantasi	
Rollekar eleven tar olika roller i leken och lever sig in i rollen (t.ex. mamma, djur, läkare)	Eleven kan välja roll i leken mellan två alternativ som hen känner till (katt, hund).
Fantasilekar en lek där fantasi betonas (t.ex. en käpp är en häst)	
Mer krävande regellekar leken har överenskomna regler som gör det möjligt att delta i leken om man följer reglerna	

Välbefinnande, hälsa och säkerhet

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Toalettbesök	
Identifiera och uttrycka behov att gå på toaletten (i skolan och andra miljöer)	
Toalettbestyr T.ex. känna igen toalettutrymmet och koppla det till toalettbestyr, sitta på toaletten/ använda hjälpredskap, av- och påklädning självständigt eller med hjälp, använda papper, spola toaletten, tvätta och torka händerna.	Eleven kan självständigt ta av sig byxorna i samband med toalettbesök.
Personlig hygien	
Tvätta händer och ansikte	
Borsta tänderna T.ex. att öppna munnen för att borsta tänderna, tolerera borsten i munnen, använda tandkräm, skölja munnen, rengöra ansiktet, regelbundenhet och självständighet	Eleven kan borsta sina tänder enligt bildstrukturens anvisningar i skolan efter lunch.
Hud- och hårvård T.ex. att applicera/skumma kräm/schampo, putsa och förkorta naglarna/vänja sig vid förkortning, öva på användning av dofter eller doftfrihet	Eleven kan klämma ut rätt mängd av produkten från tuben och/eller burken på handen.
Klädsel T.ex. märker att kläder blivit smutsiga, förvaring av kläder (smutsiga i tvättpåsen, rena i skåpet, val av lämpliga kläder för situationen)	
Personlig intimhygien i puberteten T.ex. medvetenhet om lukter och fukt, användning av deodorant, menstruationshygien	Eleven känner själv igen deodoranten bland tre hygienprodukter (t.ex. Deodorant, ansiktskräm, kam).
Diskussion om hygien T.ex. förståelse för kroppens integritet, samtycke och egen vilja vid hjälp med tvätt och andra aktiviteter, hygienens betydelse för hälsan och sociala relationer	

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
På- och avklädning	
Förstå ordningen vid på- och avklädning	
Behärska färdigheter i anslutning till en aktivitet	Eleven kan öppna och stänga blytlåset självständigt när ett hjälpsnöre som underlättar greppet är fäst vid blytlåset.
Val av kläder enligt väder och preferens	
Måltider	
Förståelse för rutiner och måltiders förlopp T.ex. identifiera mattider, förstå måltidernas skeden	Eleven kan ta måltidskäril med hjälp av en vuxens verbala tips.
Välja och portionera mat och dryck T.ex. välja bland alternativ, uttrycka egna matpreferenser	Eleven kan välja vad hen vill dricka bland tre bekanta alternativ. I urvalssituationen använder eleven kommunikationshjälpmedlet på satsnivå.
Användning av bestick och nödvändiga hjälpmedel T.ex. användning av bestick istället för att äta med fingrarna, användning av sked, gaffel, kniv, mugg/glas på ett ändamålsenligt sätt, användning av individuellt valda hjälpmedel	
Ätande och drickande T.ex. att hitta rytm, koncentration och självständighet, lägga mat i munnen och svälja: öppna munnen, lägga mat i munnen, tugga, behärska munmotoriken, svälja mat och dryck med olika konsistens, iaktta specialdieter	Eleven lär sig att svälja maten med hjälp av en visuell påminnelse innan hen lägger mer mat i munnen.
Sensorisk reglering T.ex. att vänja sig vid matens konsistens, temperatur och smak, pröva på olika maträtter och smaker	
Bordsskick och att hålla rent	Eleven kan med påminnelse av en vuxen torka ansiktet efter måltiderna.
Delta i olika måltidssituationer (vardag, fest)	
Egen hälsa	
Identifiera och uttrycka fysiska basbehov T.ex. att upptäcka och uttrycka grundläggande känslor i kroppen, t.ex. hunger, törst, kyla, hetta	

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Tillräcklig vila och sömn T.ex. att bygga upp en dagsrytm, alternera vila och aktivitet)	
Identifiera och uttrycka det egna vakenhets- och hälsotillståndet T.ex. trötthet, smärta, snuva, att må dåligt	Eleven kan berätta om hur hen mår med hjälp av kommunikationstavlans kategori "något är fel".
Psykiskt välbefinnande och återhämtning T.ex. förmåga att lugna ner sig, stöd för upplevelsen av trygghet	
Hälsosam kost T.ex. förstå tallriksmodellens betydelse	Eleven lär sig att självständigt skilja på vilka maträtter i den egna kosten som är hälsosam vardagsmat och vilka som är godsaker som man äter mer sällan.
Tillräcklig motion och aktivitet i vardagen T.ex. motionens roll för välbefinnandet: utomhusvistelse, nyttomotion, självständighet	
Be om och ta emot hjälp T.ex. att identifiera en pålitlig vuxen och be om hjälp	
Följa vård- och habiliteringsanvisningar	Eleven använder dafo med hjälp av en påminnelse i dagordningen.
Öva på att använda hälso- och sjukvårdstjänster T.ex. uttrycka besvär och symtom för att få vård, förstå betydelsen av hälsoundersökningar och tandläkarbesök samt händelsekedjan i anslutning till besöken, lugna ner sig i vårdsituationer och samarbeta	
Respekt och skydd för den egna och andras kroppar T.ex. innehåll om upprätthållandet av säkerheten, respekt och skydd för den egna och andras kroppar samt kännedom om sina egna rättigheter och ansvar	
Identifiering av frågor som gäller sexualitet och sexuell trygghet samt att uttrycka dem på ett acceptabelt sätt	Eleven lär sig att fråga "får jag krama" innan hen rör vid en annan person.
Säkerhet	
Identifiera, förutse och undvika farliga situationer	Eleven kan undvika att röra sig med elrullstol nära trappor.
Beakta säkerheten ensam och tillsammans	
Trygg användning av den digitala miljön	

Vardagsfärdigheter och förmåga att vara självgående för ett självständigt liv

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Tidshantering: Gestaltning av grundbegrepp och tidsrytmer	
Förstå och följa dagsrytmen T.ex. gestalta dygnsrytmen och tillhörande funktioner	
Gestalta kronologisk ordning T.ex. identifiering och användning av tidsrelaterade begrepp, först-sedan, före-efter, igår-idag-imorgon, nu-senare, veckodagar, identifiering av upprepade händelser: vardagsrutiner och undantag, årstider, månader	Med hjälp av först-sedan-strukturmodellen lär sig eleven att "först"-saken betyder det som ska göras just nu och "sedan"-saken görs omedelbart efter "först"-saken.
Hantera tidsanvändningen T.ex. att hålla tidtabellen under handledning, förmåga att vänta: vad kan man göra medan man väntar, behärskande av övergångssituationer, gestaltning av tidens gång, fastställande av tiden: gestaltning av uppgifternas eller pausens längd, mätning och bedömning av tiden, planering av tidsanvändningen och att göra val, identifiering av klockslag	
Uppfattning av tidtabellernas betydelse T.ex. användning av tidtabeller eller veckokalender med bilder: visualisering av dagens gång, uppgifternas tidpunkter, användning av timer, klockor och applikationer: förståelse för att de visar den tillgängliga tiden, användning av kalender och minneslistor: planera och styra sina aktiviteter	
Färdigheter i tidsorientering T.ex. att minnas en händelse i det förflutna och en kommande händelse: vad hände igår, vad händer imorgon, känna till viktiga datum: den egna födelsedagen, högtider och lov, att välja en lämplig tidpunkt: t.ex. att be om hjälp, ta en paus	
Den sociala dimensionen i tidshanteringen T.ex. att hålla fast vid överenskomna tider och respektera avtal, dela tid och turas om: vänta på sin tur, dela lek- och speltid, komma överens om tidtabeller med andra	Eleven kan hålla fast vid ett avtal som hen ingått för samma dag med hjälp av ett visuellt avtal.

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Ta hand om saker och hålla omgivningen snygg	
Att ta hand om de egna sakerna T.ex. att känna till förvaringsplatserna för saker och var de egna sakerna befinner sig, att ta hand om sina egna saker	Eleven lär sig att bära med sig sitt eget kommunikationshjälpmedel med en verbal påminnelse från en vuxen.
Hålla sin omgivning ren och prydlig T.ex. städa upp efter sig, slänga skräp i papperskorgen, sortera och återvinna avfall, hålla rent i egna och gemensamma utrymmen, ta hand om gemensamma saker	
Använda städredskap T.ex. trasa, dammsugare, mopp och rätt hantering av dem	
Träna val och agerande som främjar en hållbar livsstil T.ex. eleven förstår och tillägnar sig sätt att leva och agera så att det är bra för både människor och miljön: att ta hand om egna och gemensamma saker, ansvarsfull konsumtion: bl.a. papper, vatten, el, använda saker enligt behov.	Eleven kan med hjälp av bildstöd begränsa användningen av papper till att ta högst två pappershanddukar när hen torkar händerna.
Fritidssysselsättning, hobbyverksamhet samt att delta i verksamhet i samhället och närmiljön	
Avslappning på olika sätt ensam eller tillsammans	
Meningsfull fritidsverksamhet i en bekant miljö	Eleven lär sig med stöd av en social bildberättelse att agera i biblioteket: returnerar böckerna, söker 3–5 nya låneböcker, använder en låneautomat, packar böckerna i väskan.
Deltagande och val T.ex. göra val, slutföra den valda aktiviteten och övergå till följande	
Färdigheter i anslutning till hobbyverksamhet T.ex. att bekanta sig, pröva, hitta, börja, delta regelbundet	
Delta i verksamhet i samhället och närmiljön T.ex. delta i tjänster: filmer, utställningar, restauranger, delta i gemensamma evenemang samt turism och utflykter	Eleven deltar 20 minuter åt gången i skolans gemensamma verksamhet och evenemang (stöd av en social bildberättelse och en liten frånvaropaus från utrymmet/verksamheten vid behov, varifrån eleven återvänder till verksamheten igen).
Utnyttja digitaliseringen i vardagen	
Användning av applikationer som stöder deltagande och lärande T.ex. använda telefon, dator och surfplatta, applikationer, hjälpfunktioner, nödvändiga hjälpmedel och sociala medier)	Eleven kan starta och logga in på sin apparat (bildstöd, bildsymbol vid inloggning)

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Röra sig i miljön och agera tryggt i trafiken	
Öva på grundläggande färdigheter i bekanta och trygga miljöer T.ex. att röra sig hemma och i skolan	Eleven kan röra sig självständigt i skolans lokaler som hen blivit bekant med.
Röra sig med hjälpmedel i olika situationer T.ex. val av lämpligt hjälpmedel	Eleven kan självständigt välja ett rörelsehjälpmedel som lämpar sig för situationen: gåstöd eller rullstol
Röra sig i andra miljöer T.ex. butik, bibliotek, gårdsområden	
Bilresor och användning av kollektivtrafik, cykling	
Följa trafikreglerna	Eleven känner igen skyddsvägsmärket vid övergångsstället
Märka, känna igen och förstå farliga situationer i trafiken	Eleven förstår betydelsen av trafikljusens färger och reglerna i anslutning till dem.
Hushållsfärdigheter och boende	
Följa anvisningar och modeller	Eleven kan föra sin egen kopp till diskmaskinen/kärlens återlämningsställe efter måltiden.
Planera och tillreda mellanmål och mat	
Säkerheten i köket T.ex. använda/rengöra kärl, arbetsredskap och hushållsapparater, förvara mat	
Skötsel av kläder och andra textilier i hemmet T.ex. tvätta, sortera, vika kläder	Eleven lär sig att identifiera sina egna kläder i mängden med ett verbalt tips.
Städning T.ex. plocka undan efter arbete, städa den egna arbetsplatsen, städa det egna rummet, använda städredskap, återvinning och avfallshantering	
Använda pengar och förmåga att uträtta ärenden	
Förstå pengarnas användningsändamål T.ex. Varför behövs pengar, vad kan de användas till?	
Emotionella färdigheter i användningen av pengar T.ex. göra val: vad är nödvändigt, vad väljer man att använda pengar till, tåla besvikelse om pengarna inte räcker till för det man vill ha	

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
<p>Känna igen pengar, bekanta sig med olika betalningsmedel</p> <p>T.ex. skilja åt mynt och sedlar, skilja åt mynt, skilja åt sedlar, jämföra pengar</p>	<p>Eleven känner självständigt igen mynten och sedlarna 1, 2, 5 och 10 euro.</p>
<p>Använda och spara pengar i konkreta situationer</p> <p>T.ex. interaktion när man betalar, spara pengar i konkreta situationer: spara i en burk för ett visst ändamål, känna igen pengar, då de används, förstå pengarnas värde, handledning i att vara konsument: jämförelse av produkt och pris</p>	
<p>Planera och göra inköp</p>	<p>Eleven kan göra en bildförsedd inköpslista med strukturstöd (t.ex. enligt ett stegvis uppläst recept).</p>
<p>Känna igen de tjänster som man själv behöver och förstå vad de omfattar</p> <p>T.ex. Idrottspark, biograf, posttjänster: identifiera tjänsten och förstå användningsbehovet: varför behöver jag tjänsten, vad händer i tjänsten, med vem går jag till tjänsten?</p>	
<p>Boka eller söka sig till tjänster</p> <p>T.ex. välja rätt tjänst t.ex. på en bild, boka tid, köa tillsammans med en vuxen</p>	
<p>Användning av olika tjänster</p> <p>T.ex. interaktion med tjänsteleverantören: hälsa, tydlig begäran, tacka, betala, bedöma lämplighet och uttrycka åsikt</p>	<p>Eleven lär sig att uträta ärenden i simhallens kassa.</p>

Deltagande och samhällsfärdigheter

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
<p>Övning i beslutsfattande i frågor som gäller en själv och den egna gemenskapen, övning i påverkansfärdigheter såsom röstning och elevkårsverksamhet</p>	
<p>Öva på beslutsfattande</p> <p>T.ex. i ärenden som gäller en själv och den egna gemenskaperna</p>	<p>Eleven lär sig att uttrycka sin åsikt om två snabbbitade alternativ i ett ärende som gäller hen själv.</p>
<p>Öva på påverkansfärdigheter</p> <p>T.ex. röstning och elevkårsverksamhet</p>	

Sinnesfunktionerna i vardagen

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Syn	
Följa med blicken	
Hitta och identifiera objekt T.ex. människor, föremål, platser	Eleven hittar sin egen klädhängare självständigt när hen kommer från klassrummet.
Synanvändning för gestaltning av utrymmen och förflyttningar T.ex. användning av synen för att uppskatta avstånd och proportioner	
Hörsel	
Reagera på ljud	
Lokalisera ljud	Eleven vänder sig mot ljudkällan genom att vrida på huvudet eller genom en annan kroppsreaktion tre upprepade gånger.
Identifiera olika ljud	Eleven identifierar självständigt signalen för att tiden tar slut (time timer ljud) i en klassituation.
Särskilja tal från andra ljud och känna igen talaren på basis av rösten	
Identifiera rytm och tonföljd	Eleven lär sig att identifiera en bekant rytm eller melodi och reagerar konsekvent på den.
Andra sinnen	
Upptäcka sinnesstimuli och reagera på det T.ex. värme, kyla, vibrationer, tryck, tåla förnimmelser	
Använda de grundläggande sinnen smak, lukt, känsel och ställning i olika situationer T.ex. identifiera smak- och luktförnimmelser/reagera på dem, skilja åt olika känsel-förnimmelser (mjuk-grov, varm-kall), använda ställnings- och rörelsesinnet för att kontrollera kroppen och förflytta sig, identifiera de egna kroppsdelarna och ställningarna med hjälp av sinneskunskap (kroppskarta), undersöka föremål och material med flera sinnen, multisensoriska aktiviteter såsom att lyssna på musik och röra på sig samtidigt	Eleven lär sig att urskilja hett och varmt vatten med sin hand (bl.a. använda vattenkranen på ett säkert sätt).

Motivation och vilja att lära sig

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Tidig interaktion och initiativförmåga	
Observera och reagera på omgivningen T.ex. med blick, rörelse, ljud	
Vända sig mot tilltalande stimuli	Eleven känner igen en bekant vuxens röst (leende).
Upplevelser av gemensam uppmärksamhet och delad glädje	
Uttrycka nyfikenhet och initiativ till undersökning	Eleven undersöker saker som lämnats nära hen på eget initiativ.
Tidig avsiktlig och motivation	
Upptäcka effekterna av den egna verksamheten	
Förstå orsak och konsekvens i egna handlingar	
Uttrycka initiativ	Eleven lär sig att lyfta upp handen när hen vill ha något.
Uttrycka föremål för eget intresse och upprepade val	
Inriktning på lärande och självreglering som utvecklas	
Koncentration på en aktivitet, förlängd koncentrationsförmåga	Eleven lär sig att delta i verksamheten under två upprepningar (t.ex. rullar en boll två gånger).
Ökad tolerans för väntan och besvikelser	
Samarbete och växelverkan i samarbetet	

Minnet

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Tidiga minnesfunktionert	
Identifiera bekanta sinnesstimuli T.ex. en bekant vuxens röst eller en bekant leksak	Eleven lär sig att identifiera ett bekant föremål som hen tycker om och reagerar konsekvent i situationen.
Komma ihåg återkommande situationer och rutiner	Eleven lär sig att minnas förloppet för en rutin som upprepas ofta och agerar så som man förutsett (tittar mot dörren innan man går till matsalen).
Vänja sig vid upprepade stimuli	

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Lägga enkla saker på minnet och enkla förväntningar	
Kortvarigt minne av ett föremål eller en person T.ex. kurragömma – föremåls beständighet	
Komma ihåg enkla händelsekedjor	Eleven lär sig att komma ihåg vardagsrutinerna: först äter man, sedan går man på toaletten.
Tidiga färdigheter i arbetsminnet	
Att tillfälligt hålla det hörda eller sedda materialet i minnet	Eleven kan spela minnesspel med tre par.
Förstå och komma ihåg korta anvisningar med ett skede med hjälp av visuella stöd	
Arbetsminnet utvecklas och enkla anvisningar	
Komma ihåg två på varandra följande aktiviteter	
Komma ihåg små anvisningshelheter och överföra dem till verksamhet	Eleven kan följa en anvisning i tre steg med hjälp av bildstöd i en bekant miljö: ta en grön kudde, sätt dig på golvet och vänta.
Komma ihåg livshändelser, inlärd kunskaper och färdigheter, dvs. långtidsminne	
Lagra uppgifter för en längre tid T.ex. att komma ihåg bekanta personer, utrymmen och rutiner	
Hämta information ur minnet och återkalla det T.ex. känna igen en bekant plats	Eleven kan berätta om gårdagens händelser med hjälp av ett alternativt tips ("Var du i simhallen eller på biblioteket igår?")
Bevara inlärd färdigheter och erfarenheter	
Överföra färdigheter och kunskaper till nya situationer	
Tillämpa enkla verksamhetsmodeller och bekanta situationer i nya miljöer	Eleven kan använda bekanta arbetsrutiner (i ett utrymme utanför den egna klassen).
Utnyttja minnen från tidigare erfarenheter i en aktivitet	

Slutledningsfärdigheter

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Förstå orsakssamband	
Föremåls beständighet även om föremålet inte är synligt: T.ex. att gömma, söka	
Observera inverkan av det egna agerandet och uttrycket	
Be om hjälp och observera hjälpens inverkan	Eleven lär sig att höja handen när hen behöver hjälp.
Uppbyggnad av sambandet mellan lärsituationer och vardagens verksamhet.	
Val	
Reagerande val: "ja" eller "nej".	
Identifierande val T.ex. att välja bland konkreta alternativ som lagts fram	
Symboliskt val T.ex. att välja bland symboliska alternativ såsom bilder. Att välja bland alternativ som räknats upp muntligen	
Självstyrande val T.ex. val utan givna alternativ	Eleven gör självständigt val (bilder eller föremål) utan givna alternativ.
Jämförelse och klassificering	
Identifiera likadana saker	
Namnge egenskaper	Eleven kan namnge två egenskaper för ett konkret föremål, t.ex. en röd boll eller en mjuk nalle.
Klassificering/arrangemang enligt egenskaper T.ex. färg, form, storlek, saker som kan ätas – saker som inte kan ätas	
Namnge överordnade begrepp T.ex. djur, mat, platser, fordon	Eleven kan kombinera en bild med rätt överordnade begrepp, till exempel mat, transportmedel, djur
Identifiera föremål utifrån beskrivning	
Problemlösning	
Identifiera problem	Eleven lär sig att reagera (med ljud) när en bekant aktivitet inte lyckas.
Be om hjälp	
Hitta en lösning med stöd eller själv	

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Att utvärdera alternativa lösningar	Eleven kan jämföra två lösningsalternativ som erbjuds i inlärningsituationen och välja ett fungerande alternativ.
Välja verksamhetsätt T.ex. använda hjälpmedel för att lösa ett problem	
Hitta en lösning/metod	
Språklig slutledning	
Ord- och begreppsförråd	Eleven lär sig att identifiera bekanta ord och föremål så att hen kan kombinera dem med rätt verksamhet: saker som hör ihop med måltider, saker som hör ihop med att vistas utomhus
Språkförståelse och språklig slutledning till exempel i diskussioner	

Utveckling av grundläggande färdigheter för att lära sig läsa och skriva (inklusive fonologisk medvetenhet)

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Medvetenhet om ord	
Höra och uppfatta enskilda ord i tal	Eleven reagerar när hen hör bekanta ord i talet: sitt eget eller en familjemedlems/ett husdjurs namn, en sak som hen tycker om i vardagen
Urskilja ordets längd och betydelse med hörsel och syn	
Förståelse för att en liten skillnad i ljud eller bokstäver förändrar ordets betydelse	
Inse sambandet mellan talade eller tecknade och skrivna ord	Eleven kan kombinera stödtecknet och det talade ordet.
Intresse för bilder och texter	
Intresse för bilder	
Intresse för skrivna ord, bokstäver och tecken i vardagliga situationer T.ex. det egna namnet, bekanta ord, identifiering av vissa betydelsefulla hela ord	Eleven lär sig att hitta sitt eget namn skrivet med stora bokstäver bland två namn.
Undersöka skrivna symboler, bokstäver och ord T.ex. i kommunikationshjälpmedlet, böcker och omgivningen	

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Medvetenhet om rim	
Identifiera rim	
Skapa rim med stöd	
Medvetenhet om fonem	
Observera synliga drag i talet: (läppformer)	
Observera och skilja åt fonem	Eleven lär sig att höra det första fonemet och kombinera det med den rätta bekanta bilden av två bilder: j – jordgubbe.
Identifiera och namnge fonem	
Dela upp ord och stavelser i fonem	
Kombinera fonem till stavelser och ord	
Dela upp minimala par	Eleven kan skilja åt minimala par genom att peka på rätt bild för ordet: t.ex. mat – fat.
Bokstavskunskap	
Kännedom om skrivtecken T.ex. identifiera bekanta bokstäver utifrån en modell; fingeralfabetet eller punktbokstäver t.ex. med Braille-lego om de används	Eleven kan själv skriva de två första bokstäverna i sitt namn på tangentbord.
Insikt om hur bokstäver motsvarar ljud	
Kombinera hörda fonem med motsvarande skrivtecken eller t.ex. fingeralfabetet om det används	
Producera en bokstav utifrån ljudet: kombinera bokstaven och ljudet	Eleven känner igen vokalerna (a, i, e) och motsvarande bokstäver bland sex alternativ (bland alternativen finns konsonanter och vokaler).
Identifiera och producera skrivna ord	
Identifiera och producera bekanta ord	
Identifiera och producera de vanligaste och kortaste orden med den enklaste fonem- och stavelsestrukturen T.ex. ord med en eller två stavelser	
Namngivning med hjälp av ett skrivet ord som blivit bekant T.ex. namnge föremål och saker med hjälp av ett skrivet ord när eleven har lärt sig ordet	
Att gå vidare till ord med mer krävande och längre fonem- och stavelsestruktur samt deras olika böjningsformer	Eleven lär sig att använda genitiv av egennamn när man frågar "vems är det här?"

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
<p>Avancerad namngivning när det skrivna ordet inte är bekant sedan tidigare</p> <p>T.ex. namnge föremål och saker med hjälp av ett skrivet ord</p>	
Förstå och producera skrivna meningar	
<p>Läsa och producera enkla meningar:</p>	Eleven kan med hjälp av kommunikationshjälpmedel läsa en treordsmening skriven med gemener (ord med 2–3 stavelser) när hen får stöd i att hitta rätt kategori
<p>Läsa och producera längre och mer krävande meningar</p>	Eleven kan läsa berättande litteratur.
<p>Förstå meningars betydelseinnehåll</p>	

Grundläggande färdigheter och kunskaper i matematik

Elevers funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Tidiga observationsfärdigheter: antal och upprepning	
<p>Observation och reaktion: observera skillnader i antalet föremål</p>	Eleven kan på begäran ta ett föremål ur en grupp.
<p>Observationer och reaktioner: reaktion på rytm och upprepade rutiner</p>	
<p>Tidig förståelse av antal</p> <p>T.ex. upptäcka ett en leksak tagits bort</p>	
Tidiga färdigheter i antal	
<p>Tidigt antalsbegrepp</p> <p>T.ex. förståelse för att en grupp på två föremål är större än en</p>	
<p>Tidig uppfattning av begrepp</p> <p>T.ex. använda begreppen ett och många, men ännu inexakt</p>	
<p>Skilja åt antal</p> <p>T.ex. visuellt skilja åt en liten och en stor mängd, t.ex. lite – mycket, tillräckligt</p>	Eleven lär sig att välja mer eller mindre mellan två alternativ.

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Uppfattning av antal och räkneord	
Räkna genom ramsor T.ex. upprepa räkneord som en ramsa "ett-två-trefyra"	Eleven kan räkna upp antal inom talområdet 1–5 i vardagliga situationer, såsom att räkna trappsteg, antalet föremål, stå i en kö av elever osv.
Kombinera räkneord med antal på grundläggande nivå T.ex. förmågan att kombinera ett räkneord med ett antal, även om gestaltningen ännu håller på att utvecklas	
Skilja åt antal med synen T.ex. bedöma små mängder (1–4) utan att räkna	
Gestaltning av jämförelse, former och position	
Enkel jämförelse mellan två föremål T.ex. liten–stor, lång–kort, mer–mindre	Eleven kan kombinera motsatser med hjälp av bildstöd: liten – stor, kort – lång
Upptäcka grundformer T.ex. förena två likadana former	
Använda ord som anger position och följa anvisningar T.ex. ovanpå, under	Eleven kan placera ett föremål på den position som begärs (under, ovanpå, i hörnet, på sidan, höger och vänster).
Starkare förståelse för antal och räkneord	
Räkna upp talräckor T.ex. kapitel 1–5, ofta ännu lärt utantill	Eleven kan kombinera siffran och räkneordet inom talområdet 1–3 under en strukturerad individuell uppgift.
Förståelse för att siffertecknet och räkneordet motsvarar varandra T.ex. 1 – ett, 2 – två, 3 – tre	
Räkna vid olika tidpunkter T.ex. ord och pekande har ännu inte samma rytm	
Slå samman räkneord och antal T.ex. en bil, två bollar, förmåga att ta eller ge ett eller två föremål på begäran	
Identifiera det första och sista föremålet i en serie	
Ökad identifiering av nummer (1–5)	
Identifiering av numret 0 Förstår ännu inte betydelsen	

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Räkna upp sifferord och ordna numren som motsvarar dem i rätt ordning	
Identifiera antal T.ex. när ett föremål läggs till eller tas bort från en grupp på högst tre föremål	Eleven kan visa på nummerlappar hur många föremål som har tagits bort från tre föremål.
Starkare förståelse för jämförelser, former, position och serier	
Förmåga att jämföra föremål lite mer detaljerat T.ex. i fråga om höjd, längd och vikt	
Identifiera grundformer och figurer som är lätta att identifiera T.ex. cirkel, kvadrat, triangel, rektangel, hjärta, stjärna	
Att förstå positionsbegrepp T.ex. framför, bakom	Eleven kan använda begreppen framför och bakom i rätt betydelse: kan berätta vem/vad som finns framför och bakom hen med uppgiftsstrukturstöd
Förlängning av enkla serier T.ex. röd-blå-röd-blå	
Hantera talräckor och bygga en grund för räkning	
Räkna upp talräckor 1-10	Eleven kan själv räkna upp siffrorna i talräckan 1-10.
Räkna genom att ordna T.ex. samtidigt peka på och uttrycka rätt räkneord	
Räkna med resultat T.ex. förståelse för följande saker: man börjar räkna med siffran 1, varje föremål räknas endast en gång, det sista räkneordet som räknas upp anger hela gruppens antal, föremål kan räknas i vilken ordning som helst	
Förmåga att räkna små mängder (1-5) relativt exakt	
Omvänd hantering av talräckor T.ex. förmåga att räkna upp siffror baklänges 5-1	Eleven kan räkna upp talräckor framåt och bakåt inom talområdet 1-5.
Förståelse för antalet noll T.ex. när man räknar bakåt betyder noll ingenting	
Att förstå talets plats i talräckan	Eleven kan namnge det tal som saknas i en talräcka inom talområde 1-5.
Räkna upp en talräcka med hopp T.ex. med två siffrors mellanrum 2-4-6-8-10	

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Grundläggande räknefärdigheter inom talområdet 1–5	
Grunderna i addition T.ex. förmåga att göra små additioner med hjälp av fingrar eller föremål inom talområdena 1–3, 1–5;	Eleven kan addera inom talområdet 1–5 när man lägger till +1 med hjälp av konkreta hjälpmedel för att räkna.
Fas i förkortad räkning T.ex. identifiera antal prickar på en tärning utan att behöva räkna	
Grunder i subtraktion T.ex. förmåga att förstå minskningsprincipen genom att avlägsna föremål: ta bort ett föremål från gruppen och räkna hur många som blir kvar	
Utnyttja enkla räknestrategier T.ex. förmåga att använda små sönderdelningar för att gestalta siffror, t.ex. sönderdelning av siffran 5	
Grundläggande färdigheter i jämförelse, former, position och serier	
Jämföra egenskaper T.ex. liten-mindre-minst	Eleven kan jämföra egenskaper utifrån bilder (liten, stor, vikt, längd).
Jämföra egenskaper och arrangera utgående från en egenskap T.ex. längd, storlek, vikt	
Identifiera och namnge grundformer och figurer som är lätta att identifiera T.ex. när formerna visas i olika storlekar och positioner	
Behärska riktnings- och relationsbegrepp: Om plats t.ex. ovanför, nedanför, i mitten, mellan Om riktning t.ex. upp, ner, framåt, bakåt, till höger, till vänster Om avstånd t.ex. nära, långt borta	
Fortsätta och komplettera serier T.ex. blå, röd, blå, _____ blå, _____	
Grundläggande räknefärdigheter inom talområdet 1–10	
Färdigheter att räkna upp en talräcka T.ex. förmåga att räkna till tjugo	
Vet vilket tal är större av två tal mellan 0-10 utan att behöva räkna	Eleven kan kombinera siffersymbolen 0 med begreppet "inga" som berättar om antalet.

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
<p>Addition T.ex. kan räkna additioner med hjälp av fingrarna eller föremål inom talområdet 1-10</p>	
<p>Omvända talräckor T.ex. kan räkna upp talräckan 10-0.</p>	
<p>Subtraktion T.ex. förmåga att förstå minskningsprincipen genom att avlägsna föremål: ta bort högst tre föremål från gruppen och räkna hur många som blir kvar</p>	
<p>Utnyttja enkla räknestrategier i addition T.ex. kan använda redan inlärd räknestrategier och tiopar.</p>	
<p>Utnyttja lätta räknestrategier i subtraktion T.ex. kan använda små sönderdelningar för subtraktion, senare tiopar</p>	
<p>Identifiera och producera begrepp med anknytning till ordning T.ex. 'första', 'andra' och 'sista', 'fjärde föremålet i serien'</p>	
<p>Behärska grundläggande färdigheter i jämförelse, former, position och serier</p>	
<p>Behärska grundläggande terminologi som används för mätning Om längd t.ex. längre, kortare, längst, kortast Om storlek t.ex. volym, rymmas, full, tom Om vikt t.ex. vikt, tung, lättast, tyngst</p>	
<p>Ändamålsenlig användning av mätinstrument T.ex. linjal, våg, mätkanna</p>	
<p>Identifiera och namnge former och figurer T.ex. olika nya former, tredimensionella former</p>	Eleven kan kombinera vardagliga föremål med former.
<p>Skapa nya former genom att kombinera</p>	
<p>Behärska riktnings- och relationsbegrepp T.ex. lära sig att använda enkla kartor</p>	Eleven kan placera sig själv på en karta över skolgården.
<p>Fortsätta, komplettera och korrigera serier</p>	

Exekutiva funktioner

Elevens funktionsförmåga	Exempel på måluppställning
Grundläggande skeden i de exekutiva funktionerna	
Ställa upp mål	
Planera aktiviteter	
Inleda en aktivitet	Eleven kan inleda hemuppgifterna med hjälp av en struktur.
Följa en plan	
Slutföra en aktivitet	
Bedöma arbetet	Eleven kan bedöma sitt arbete på en tregradig skala och motivera sitt val.

Frågor som stöd för den sektorsövergripande måldiskussionen

Motoriska färdigheter:

Vilka grundläggande motions- och redskapsfärdigheter behöver eleven för att kunna delta enligt sina önskemål och bättre än tidigare i verksamheten, spelen och lekarna i sin närmiljö?

Är elevens rörlighet, positioner och balans sådana att den motoriska funktionsförmågan fortsätter att stödja funktionsförmågan och kommer att räcka till trots kroppens förändringar under uppväxten? Hur säkerställer vi detta i vardagen?

Hur väl kan eleven ta hand om sig själv och fungera i vardagssituationer nu och inom den närmaste framtiden med sina nuvarande motoriska färdigheter? Vilka saker beträffande motorik behöver eleven hjälp med nu? Hur kan man öka möjligheten till partiellt deltagande?

Vilken form av fysisk aktivitet tycker eleven om? Kunde det bli en hobby som upprätthåller livskvaliteten och funktionsförmågan? Behöver eleven lära sig fler grundläggande motions- eller redskapsfärdigheter för att kunna delta i hobby som familjen eller eleven har? Hur kan man lära eleven dessa färdigheter i skolan?

Språk och kommunikation:

Hur ser vi till att eleven blir hörd i vardagen, när hen uttrycker sin vilja, önskemål, behov, observationer och känslor?

Har eleven de färdigheter, stöd och redskap för kommunikationen som behövs för interaktion i olika miljöer? Erbjuds eleven tillräckligt ofta och regelbundet situationer, där hen kan utnyttja befintliga kommunikationsfärdigheter eller öva på nya kommunikationsfärdigheter?

Är det nödvändigt att stärka elevens färdigheter i munmotorik som en del av kommunikationsfärdigheterna? Vilken inverkan har stärkandet av munmotoriken på färdigheter som är betydelsefulla för eleven och därigenom på hans funktionsförmåga?

Vad begränsar för närvarande elevens lärande av kommunikationsfärdigheter? Vilka färdigheter borde eleven lära sig eller vi lära oss för att eleven ska kunna lära sig hinderfritt?

Sociala färdigheter:

Hur stöder vi elevens aktivitet och delaktighet i olika situationer? Hurdana nya färdigheter kan hen lära sig som hjälper eleven att allt bättre delta i verksamheten i olika livsmiljöer? Hurdan verksamhet deltar hen i nu, och inom den närmaste framtiden? Hur kan vi ändra på den egna, elevens eller skolgruppens verksamhet så att elevens deltagande i den gemensamma verksamheten kan öka?

Får eleven trots sin funktionsnedsättning vara ett barn? Får eleven färdigheter att växa upp till en ung person? Och stöder vi hans utveckling mot vuxenlivet? Hur ska vi göra det?

Vilka färdigheter och stöd behöver eleven för att kunna skapa och upprätthålla människorelationer som är betydelsefulla för hen själv? Hur kan vänskap förverkligas för eleven? Hurdana möjligheter för lärande erbjuder vi eleven för att öva på kamratrelationer?

Hurdana interaktionsfärdigheter och sociala färdigheter behöver eleven i olika situationer och på olika platser? Finns det någon situation eller plats där eleven ännu inte kan delta fullt ut på grund av bristfälliga sociala färdigheter? Vilka färdigheter handlar det om?

Vet eleven vad som förväntas av hen i olika sociala situationer – även i de situationer som vi lätt tar för givna? Hur stöder vi eleven i socialt krävande situationer?

Kan eleven söka sig till ensamhet, slappna av och komma uppfriskad tillbaka till sociala situationer? Vet vi hur eleven slappnar av bäst? Har eleven möjlighet att lära sig färdigheter i att slappna av?

Kognitiva färdigheter:

Hur stöder eller begränsar elevens sinnen och sinnesintegration hans vardag och lärande? Vilka färdigheter, sinnesövningar och kunskapsmässig förståelse behöver eleven för att uppfatta och hantera sig själv och sin livsmiljö? Vad måste vi inse och göra i vardagen för att stödja elevens lärande?

Har eleven tillräckligt med kunskap, färdigheter och förståelse av orsakssamband för att känna sig redo att vara aktiv i sin omgivning? Vilka hjälpmedel skulle eleven ha nytta av? Behöver eleven stöd för att förstå föremåls beständighet? Förstår eleven vad ofta använda begrepp betyder? Kan hen själv använda begrepp och överordnade begrepp för att beskriva, klassificera eller organisera sina observationer och erfarenheter?

Vilka beslut får eleven delta i att fatta gällande sig själv? Har eleven getts möjlighet att öva på beslutsfattande som gäller hen själv? Vilka hjälpmedel som stöder val behöver eleven för att kunna fatta så självständiga beslut som möjligt?

Känner eleven igen sitt eget namn och hur det stavas? Kan hen skriva sitt eget namn och med vilket redskap? Vilka andra saker, platser och människor i elevens liv är nyttiga att identifiera som hela ord, och vilken inverkan har denna färdighet på elevens livskvalitet? Hur kan identifieringen av hela ord i större utsträckning utnyttjas som en funktionell färdighet i elevens vardag? Har eleven möjlighet att lära sig identifiera alfabetet eller till och med lära sig att läsa? Vilken betydelse skulle läskunnighet ha för elevens livskvalitet?

Förstår eleven de begrepp anger antal som vi använder i vardagen? Vilka begrepp inom vardagsmatematiken behöver hen själv i vardagen för att bli förstådd bättre? Har eleven möjlighet att i praktiken öva vardagsfärdigheter inom matematik i olika miljöer? Vad kunde ingå i vardagsmatte som är till nytta för eleven i vardagliga miljöer nu och i framtiden?

Färdigheter i dagliga rutiner:

Har eleven en jämlik möjlighet att delta i livet och verksamheten i sin skolgemenskap och livsmiljö? Vilka färdigheter behöver eleven få lär sig för att kunna delta hinderfritt? Vilka färdigheter måste vi andra först lära oss? Hurdana miljö- och rutinförändringar måste göras i vardagen?

Har eleven en tillräcklig känsla av kontroll över frågor som gäller hen själv (på stund-, dag-, vecko-, månads-, års- och framtidsnivå)? Har eleven möjlighet att delta i planeringen av sitt eget liv? Vilka hjälpmedel för tidshantering skulle eleven ha nytta av?

Har eleven getts möjlighet att regelbundet gå på toaletten och lära sig bli torr? Hur kan eleven berätta att hen behöver gå på toaletten? Är denna metod tillräcklig i olika livsmiljöer?

Har eleven getts möjlighet, utrymme och tid över en längre period att lära sig att äta mångsidigt? Sker övningen i en situation som är emotionellt trygg för eleven? Vilket är nästa steg mot att äta på ett sätt som motsvarar åldern?

Hur deltar eleven i att klä på och av sig? Hurdant stöd och vilka hjälpmedel behöver hen? Får eleven möjlighet att göra val som gäller hen själv?

Upplever eleven att hen är skicklig och accepterad i sin egen livsmiljö, även om hen behöver hjälp för att klara sig? Utnyttjas möjligheten till partiellt deltagande i vardagen?

Vilka färdigheter och saker är viktiga för eleven? Har eleven möjlighet att öva på och inkludera sådant som är viktigt för eleven själv i sitt liv?

Vilka färdigheter och hurdant stöd behöver eleven för att vardagen ska vara trygg? Hur kan man i skolan stödja elevens förmåga att ta hand om sig själv? Vilka är dessa färdigheter för den här eleven?

Hurdana förändringar måste göras i vardagens vanliga dagliga funktioner för att stödja eleven att växa upp till ung och vuxen? Vilka nya vardagsfärdigheter behöver eleven i nästa skede av livet?